

I. EDITORIAL

DREPTUL LA INFORMARE ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

Conf. univ. dr. Roxana-Mariana POPESCU^()*

„Suspectul are dreptul de a fi informat de îndată și înainte de a fi ascultat despre fapta pentru care se efectuează urmărirea penală și încadrarea juridică a acesteia, în vreme ce inculpatul are dreptul de a fi informat de îndată despre fapta pentru care s-a pus în mișcare acțiunea penală împotriva lui și încadrarea juridică a acesteia”¹.

1. Aspecte generale referitoare la consacrarea dreptului la informare în cadrul procedurilor penale la nivelul Uniunii Europene

Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene² și art. 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale³ consacră dreptul fundamental la un proces echitabil, iar art. 48 alin. (2) din Cartă garantează respectarea dreptului la apărare. Totodată, art. 6 din Cartă și art. 5 din Convenție instituie dreptul la libertate și siguranță, precizând că orice restrângere a acestuia este permisă doar în limitele prevăzute de art. 5 din Convenție, articol ce trebuie interpretat conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului⁴.

Deși toate statele membre ale Uniunii Europene sunt părți la Convenție, practica a demonstrat că simpla apartenență la acest instrument juridic internațional nu

^(*) Conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București, ORCID: 0009-0009-7822-4008.

¹ I. Neagu, M. Damaschin, *Dreptul la apărare*, Universul Juridic Premium nr. 6/2020 (<https://lege5.ro/App/Document/gm3tkmbqga2a/dreptul-la-aparare>, accesat la 29 noiembrie 2024).

² Denumită, în continuare, *Carta* sau *Carta drepturilor fundamentale*.

³ Denumită, în continuare, *Convenția* sau *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*.

⁴ Denumită, în continuare, *CEDO*.

asigură întotdeauna un nivel suficient de încredere în sistemele de justiție⁵ penală ale altor state membre. În acest sens, s-a considerat, pe bună dreptate, că încrederea reciprocă între statele membre ale Uniunii Europene poate fi consolidată prin stabilirea unor reglementări clare și detaliate care să garanteze respectarea drepturilor fundamentale și protecție procedurală, acestea avându-și temeiul în Cartă și în Convenție.

După cum se știe, unul dintre obiectivele Uniunii Europene este acela de a asigura un spațiu comun de libertate, securitate și justiție, iar principiul recunoașterii reciproce a hotărârilor constituie fundamentul cooperării judiciare în materie penală. Această recunoaștere reciprocă, împreună cu armonizarea anumitor elemente legislative, sprijină cooperarea dintre autoritățile judiciare naționale și oferă o protecție mai eficientă drepturilor individuale. Implementarea principiului recunoașterii reciproce presupune ca fiecare stat membru al Uniunii Europene să aibă încredere în sistemele de justiție penală ale celorlalte state, lucru care depinde, în mare măsură, de existența unor standarde minime comune și a unor mecanisme care să protejeze drepturile persoanelor suspectate sau acuzate. În acest sens, art. 82 alin. (2) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) prevede adoptarea unor norme minime la nivelul statelor membre, pentru a sprijini cooperarea judiciară și polițienească transfrontalieră, precum și recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești, cu un accent deosebit pe drepturile persoanelor implicate în proceduri penale⁶.

Prin urmare, adoptarea unor norme minime are drept obiectiv consolidarea încrederii în sistemele de justiție penală ale tuturor statelor membre, contribuind astfel la îmbunătățirea cooperării judiciare într-un cadru bazat pe încredere reciprocă. Parte din normele minime necesare realizării acestui obiectiv este Directiva 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale⁷. Directiva⁸ cuprinde prevederi referitoare la informarea adecvată a persoanelor implicate în proceduri penale și stabilește reguli privind informarea persoanelor suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni cu privire la drepturile și acuzațiile ce li se aduc. Totodată, dezvoltă drepturile consacrate în Cartă, în special

⁵ Potrivit doctrinei, „independența justiției nu mai este doar o dorință a redactorilor Constituției, ea reprezintă o realitate, are o aplicabilitate practică și nu este deloc doar o stare de spirit. Mai mult, independența judiciară este reglementată de o serie de documente internaționale care completează întregul tablou al legislației naționale” (E.E. Ștefan, *Reflections on the principle of the independence of justice*, Challenges of the Knowledge Society - E-Book, 2013, p. 671).

⁶ Potrivit considerentelor 1, 3 și 9 din Directiva 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, adoptată de Parlamentul European și Consiliu, la 22 mai 2012, publicată în JO L 142, 1.6.2012.

⁷ Precitată.

⁸ Pentru detalii referitoare la caracteristicile directivei, ca izvor derivat de drept al Uniunii Europene, a se vedea, A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a VI-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016, pp. 237-239.

în art. 6, 47 și 48 și se bazează pe prevederile art. 5 și 6 din Convenție, așa cum au fost interpretate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului⁹.

În temeiul aceleiași directive, persoanele suspectate sau acuzate trebuie informate fără întârziere de autoritățile competente cu privire la drepturile pe care le au conform legislației interne, aceste drepturi fiind esențiale pentru garantarea unui proces echitabil. Informațiile trebuie furnizate oral sau în scris, în timpul procedurii, cât mai rapid posibil, dar nu mai târziu de primul interogatoriu oficial realizat de poliție sau de o altă autoritate competentă. Directiva stabilește norme minime referitoare la informarea persoanelor suspectate sau acuzate în legătură cu drepturile lor, fără a aduce atingere informațiilor referitoare la alte drepturi procedurale ce derivă din dreptul Uniunii Europene, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, dreptul intern și Carta Drepturilor Fundamentale, așa cum sunt acestea interpretate de instanțele competente¹⁰.

În termenii directivei, dreptul de a fi informat în scris la momentul arestării este aplicat, în mod corespunzător, și persoanelor arestate în scopul executării unui mandat european de arestare, conform Deciziei-cadru 2002/584/JAI¹¹ privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre.

2. Interpretarea unor prevederi ale Directivei 2012/13/UE de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene¹²

A. Aplicabilitatea prevederilor directivei în cazul persoanelor arestate în temeiul unui mandat european de arestare - hotărârea CJUE pronunțată în cauza *Spetsializirana prokuratura*¹³

În speță, cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare a vizat interpretarea unor articole¹⁴ din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, din Directiva 2012/13/UE¹⁵ și din Decizia-cadru 2002/584/JAI privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre¹⁶.

Cererea a fost formulată în contextul unui proces penal intentat unei persoane fizice acuzată de participare la un grup infracțional organizat în vederea săvârșirii unor infracțiuni fiscale. În faza preliminară a procesului penal, persoanei în cauză i-au fost comunicate doar anumite drepturi. În momentul în care a fost declanșată faza judiciară a procesului penal împotriva respectivei persoane, aceasta părăsise domiciliul și nu a putut fi localizată. Cei doi avocați care au reprezentat-o în faza

⁹ Potrivit considerentelor 10 și 14 din preambulul Directivei 2012/13/UE.

¹⁰ Potrivit considerentelor 19 și 20 din preambulul Directivei 2012/13/UE.

¹¹ Adoptată de Consiliu, la 13 iunie 2002, publicată în JO L 190, 18.7.2002.

¹² Denumită, în continuare, *CJUE*.

¹³ Hotărârea Curții din 28 ianuarie 2021, cauza C-649/19, EU:C:2021:75.

¹⁴ Art. 6 și 47.

¹⁵ Art. 4, 6 alin. (2) și art. 7 alin. (2).

¹⁶ Concret, formularul din anexa la directivă.

preliminară a procesului penal au declarat că nu o mai pot reprezenta, motiv pentru care a fost numit, din oficiu, un nou avocat.

Prin ordonanța din 10 aprilie 2017, instanța de trimitere a dispus măsura arestării preventive împotriva persoanei în cauză, emițând mandatul național de arestare. Persoana vizată nu a participat la procedură și a fost apărată de avocatul numit din oficiu. La 25 mai 2017 a fost emis un mandat european de arestare împotriva respectivei persoane, care tot nu a fost găsită. Avocatul numit din oficiu pentru a-l reprezenta a fost înlocuit de un nou avocat, numit tot din oficiu.

Instanța de trimitere, nefiind sigură că mandatul european de arestare, pe care l-a emis cu privire la persoana în cauză, era în conformitate cu dreptul Uniunii, pe motiv că anumite drepturi pe care această persoană le putea pretinde în temeiul dreptului bulgar nu i-au fost aduse la cunoștință, a decis să anuleze acest mandat de arestare. Instanța subliniază că, „întrucât a decis să emită un nou mandat european de arestare împotriva respectivei persoane, dorește să obțină unele precizări cu privire la informațiile care trebuie atașate mandatului menționat, în scopul de a garanta respectarea drepturilor conferite prin Directiva 2012/13/UE”¹⁷.

Astfel, instanța de trimitere a ridicat problema aplicabilității art. 4¹⁸, art. 6 alin. (2)¹⁹ și art. 7 alin. (1)²⁰ din Directiva 2012/13/UE în cazul persoanelor arestate pe teritoriul altor state membre în temeiul unui mandat european de arestare, întrebând dacă acestea pot beneficia de drepturi suplimentare față de cele enumerate în art. 5²¹ și anexa II a directivei. Totodată, instanța dorea să știe dacă

¹⁷ Potrivit pct. 26 din hotărâre.

¹⁸ Art. 4 reglementează *Nota privind drepturile cu privire la arestare*. Astfel, persoanelor „suspectate sau acuzate care sunt arestate sau reținute trebuie să li se furnizeze, cu promptitudine, o Notă scrisă privind drepturile” și să li se ofere oportunitatea de a o citi. Nota privind drepturile poate fi păstrată de persoanele în cauză „pe toată perioada în care sunt private de libertate”. Nota privind drepturile „cuprinde informații cu privire la următoarele drepturi, astfel cum se aplică ele în conformitate cu dreptul intern: (a) dreptul de acces la materialele cauzei; (b) dreptul de a informa autoritățile consulare și un terț; (c) dreptul de acces la asistență medicală de urgență; și (d) numărul maxim de ore sau de zile pentru care persoana suspectată sau acuzată poate fi privată de libertate înainte de a se ajunge în fața unei autorități judiciare”. „Nota privind drepturile cuprinde, de asemenea, informații de bază cu privire la orice posibilitate, în temeiul dreptului intern, de a contesta legalitatea arestării, de a obține o revizuire a detenției sau de a solicita eliberarea provizorie”.

¹⁹ „Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate care sunt arestate sau reținute sunt informate cu privire la motivele arestării sau reținerii, inclusiv cu privire la fapta penală de a cărei comitere sunt suspectate sau acuzate”.

²⁰ „Atunci când o persoană este arestată și reținută în orice etapă a procesului penal, statele membre se asigură că documentele referitoare la cauza specifică, aflate în posesia autorităților competente și care sunt esențiale pentru a contesta în mod efectiv, în conformitate cu dreptul intern, legalitatea arestării sau reținerii, sunt puse la dispoziția persoanelor arestate sau a avocaților acestora”.

²¹ „(1) Statele membre se asigură că persoanelor care sunt arestate în scopul executării unui mandat european de arestare li se furnizează cu promptitudine o Notă privind drepturile corespunzătoare, cuprinzând informații despre drepturile lor în conformitate cu legislația de punere în aplicare a Deciziei-cadru 2002/584/JAI în statul membru de executare. (2) Nota privind drepturile

mandatul european poate fi modificat pentru a include informații privind căile de atac disponibile, conform art. 4 alin. (3)²² din directivă, sau dacă există alte modalități de a garanta exercitarea efectivă a drepturilor persoanei arestate, cum ar fi informarea acesteia despre drepturile sale, motivele arestării, accesul la documente relevante ori transmiterea unor materiale precum *Nota privind drepturile*, mandatul național și probele aferente. În absența unei obligații clare de a asigura aceste garanții, instanța consideră că se pune problema validității Deciziei-cadru 2002/584/JAI în raport cu drepturile fundamentale consacrate la art. 6 și 47 din Cartă.

În răspunsul său, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a menționat faptul că art. 4 alin. (3), art. 6 alin. (2) și art. 7 alin. (1) din Directiva 2012/13/UE nu se aplică unei persoane acuzate care a fost arestată pe baza unui mandat european de arestare. Argumentele Curții au avut drept punct de plecare art. 1 din directivă, articol potrivit căruia directiva instituie norme referitoare la dreptul la informare al persoanelor suspectate sau acuzate cu privire la drepturile lor în cadrul procedurilor penale și la acuzația care le este adusă. Totodată, directiva stabilește norme referitoare la dreptul la informare al persoanelor vizate de un mandat european de arestare cu privire la drepturile lor. „Reiese din lectura acestui articol, coroborat cu considerentele (14)²³, (27)²⁴ și (39)²⁵ ale Directivei 2012/13/UE că aceasta are ca obiectiv să stabilească standarde minime care trebuie aplicate în domeniul informării persoanelor suspectate sau acuzate de a fi comis o infracțiune, astfel încât

se redactează într-un limbaj simplu și accesibil. Un model orientativ de Notă privind drepturile este prevăzut în anexa II”.

²² „Nota privind drepturile cuprinde, de asemenea, informații de bază cu privire la orice posibilitate, în temeiul dreptului intern, de a contesta legalitatea arestării, de a obține o revizuire a detenției sau de a solicita eliberarea provizorie”.

²³ „Prezenta directivă se referă la măsura B din Foaia de parcurs. Aceasta stabilește standarde minime comune ce urmează a fi aplicate în domeniul informării cu privire la drepturi și la acuzare, care vor fi aduse la cunoștința persoanelor suspectate sau acuzate de a fi comis o infracțiune, în vederea consolidării încrederii reciproce a statelor membre. Directiva dezvoltă drepturile prevăzute în Cartă, în special art. 6, 47 și 48 din aceasta, întemeindu-se pe prevederile art. 5 și 6 din [Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950], astfel cum au fost interpretate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În prezenta directivă, termenul «acuzare» descrie același concept ca termenul «acuzație» utilizat în art. 6 alin. (1) din Convenție”.

²⁴ „Persoanele acuzate de săvârșirea unei infracțiuni ar trebui să primească toate informațiile referitoare la acuzare, astfel încât să-și poată pregăti apărarea și să se garanteze echitatea procedurilor penale”.

²⁵ „Dreptul la informare în scris cu privire la drepturile în momentul arestării, prevăzut în prezenta directivă, ar trebui să se aplice, *mutatis mutandis*, și persoanelor arestate în scopul executării unui mandat european de arestare, în baza Deciziei-cadru 2002/584/JAI (...). Pentru a ajuta statele membre să întocmească Nota privind drepturile destinată acestor persoane, un model este prevăzut în anexa II. Modelul respectiv este orientativ și poate face obiectul revizuirii în contextul raportului Comisiei privind punerea în aplicare a prezentei directive și, de asemenea, odată cu intrarea în vigoare a tuturor măsurilor din Foaia de parcurs”.

acestea să-și poată pregăti apărarea și să se garanteze caracterul echitabil al procedurilor penale, dar că ea vizează, totodată, menținerea particularităților procedurii referitoare la mandatul european de arestare”²⁶.

În ceea ce privește posibilitatea modificării mandatului european pentru a include informații privind căile de atac disponibile sau dacă există alte modalități de a garanta exercitarea efectivă a drepturilor persoanei arestate, Curtea nu s-a mai pronunțat, deoarece această întrebare a fost formulată doar în ipoteza în care art. 4, art. 6 alin. (2) și art. 7 alin. (1) ar fi fost interpretate în sensul că drepturile prevăzute de acestea sunt aplicabile persoanelor arestate în scopul executării unui mandat european de arestare.

În analiza sa, Curtea nu a identificat niciun element de natură să afecteze validitatea Deciziei-cadru 2002/584/JAI.

B. Interdicția de a invoca din oficiu nulitatea rezultatelor obținute ca urmare a notificării tardive a dreptului la tăcere la momentul arestării - hotărârea CJUE pronunțată în cauza K.B. și F.S.²⁷

În speță²⁸, K.B. și F.S. au fost reținuți de agenții de poliție judiciară după ce au fost surprinși, într-o seară, în circumstanțe suspecte într-o parcare unde un rezervor de camion fusese deschis, iar în apropiere se aflau canistre. La ora 22:25, aceștia au fost încătușați și a fost declanșată o anchetă pentru o infracțiune flagrantă de furt de carburant. Interogați fără să li se notifice drepturile prevăzute de legislația domestică, agenții au contactat, ulterior, un ofițer de poliție judiciară care a solicitat prezentarea imediată a suspectilor pentru reținere. Cu toate acestea, agenții au apelat un alt ofițer, care a ajuns la fața locului la ora 22:40 și, contrar procedurilor legale, a percheziționat vehiculul suspectilor fără a le notifica drepturile sau a informa procurorul Republicii. Percheziția a dus la descoperirea unor obiecte incriminatoare. Abia la ora 22:50 procurorul Republicii a fost informat despre reținerea celor doi, iar drepturile acestora, inclusiv dreptul de a păstra tăcerea, le-au fost comunicate la ora 23:00 pentru F.S. și 23:06 pentru K.B.

Instanța națională sesizată în cadrul procedurii penale împotriva lui K.B. și F.S. pentru furt de carburant, a constatat că, în această cauză, au fost realizate acte de cercetare penală și au fost colectate afirmații autoincriminatoare înainte ca suspectilor să li se comunice drepturile prevăzute de Codul francez de procedură penală, care transpune art. 3²⁹ și 4 din Directiva 2012/13/UE. Reținerea târzie, întârzierea

²⁶ Pct. 58 din hotărâre.

²⁷ Hotărârea Curții din 22 iunie 2023, *Procureur de la République v K.B. și F.S.*, cauza C- 660/21, EU:C:2023:498.

²⁸ Potrivit pct. 19-21 din hotărâre.

²⁹ Potrivit acestui articol, „statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate sunt informate prompt cu privire la cel puțin următoarele drepturi procedurale, astfel cum se aplică în dreptul intern, pentru a asigura posibilitatea exercitării efective a drepturilor respective: (a) dreptul de a fi asistat de un avocat; (b) orice drept la consiliere juridică gratuită și condițiile pentru obținerea

informării procurorului Republicii și notificarea tardivă a drepturilor, inclusiv a dreptului de a păstra tăcerea, au condus la încălcarea dreptului de a nu se autoincrimina. În mod normal, acest context ar impune anularea percheziției vehiculului, reținerii și tuturor actelor subsecvente. În dreptul penal francez, excepțiile de la nulitatea procedurii, cum ar fi încălcarea obligației de a informa o persoană cu privire la dreptul de a păstra tăcerea în momentul plasării acesteia în custodia poliției, trebuie să fie ridicate de persoana în cauză sau avocatul său înaintea oricărei apărări pe fond. Cu toate acestea, nici suspectii și nici avocatul lor nu au ridicat o obiecție de nulitate întemeiată pe încălcarea acestei obligații înainte de apărarea pe fond.

În plus, instanța de trimitere reține faptul că, potrivit Curții de Casație din Franța, judecătorilor de fond le este interzis să constate automat nulitatea de drept a procedurii, cu excepția celei care rezultă din lipsa competenței, întrucât, ca și în speță, învinuitul, care are dreptul de a fi asistat de un avocat atunci când se prezintă sau este reprezentat în fața unei instanțe de fond, poate pretinde o atare nulitate înainte de apărarea pe fond, pârâtul având și în recurs aceeași opțiune dacă nu s-a prezentat sau dacă nu a fost reprezentat în primă instanță. Prin urmare, instanța de trimitere nu poate invoca din oficiu încălcarea obligației de notificare a drepturilor prevăzute în legislația internă.

În acest context, instanța națională a solicitat Curții de la Luxemburg să-i răspunde la întrebarea dacă o reglementare națională care interzice unei instanțe naționale să constate din oficiu încălcarea dreptului la apărare garantat de legislația unională este contrară art. 3 (dreptul la informare cu privire la drepturi) și art. 4 (Nota privind drepturile în cazul arestării) din Directiva 2012/13/UE, coroborate cu art. 7 (dreptul de a păstra tăcerea) din Directiva 2016/343/UE³⁰ și art. 48 (prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În mod specific, prevederile menționate se opun interdicției impuse instanței de a constata, din oficiu și în vederea anulării procedurii, faptul că dreptul de a păstra tăcerea nu a fost notificat la momentul arestării sau a fost notificat cu întârziere.

Deși întrebarea preliminară se referă numai la art. 48 din Cartă, Curtea a considerat că răspunsul la întrebare trebuie analizat cu luarea în considerare, inclusiv, a art. 47 din Cartă. Prin urmare, CJUE a apreciat că instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă art. 3 și 4, precum și art. 8 alin. (2) din Directiva 2012/13/UE, înțelese în lumina art. 47 și 48 din Cartă, trebuie interpretate în sensul că se opun unei reglementări naționale care interzice instanței de fond care

unei astfel de consilieri; (c) dreptul de a fi informat cu privire la acuzare; (d) dreptul la interpretare și traducere; (e) dreptul de a păstra tăcerea”.

³⁰ Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale, publicată în JO L 65, 11.3.2016.

se pronunță în materie penală să invoce din oficiu, în vederea anulării procedurii, încălcarea obligației care revine autorităților competente, în temeiul art. 3 și 4, de a informa prompt persoanele suspectate sau acuzate cu privire la dreptul lor de a păstra tăcerea³¹.

Curtea a examinat efectivitatea dreptului la recurs în din punctul de vedere al diferitelor elemente, precum caracterul rezonabil al termenului prevăzut, dreptul de acces la un avocat și dreptul de acces la dosar. CJUE a subliniat faptul că dreptul procesual francez permite persoanelor suspectate și, după caz, avocatului acestora, să invoce, în orice moment și prin orice mijloace, în perioada dintre plasarea în arest la poliție și prezentarea apărării în fond, încălcarea obligației de a furniza informații referitoare la dreptul la tăcere. Mai mult, în același termen, persoanele în cauză beneficiază de dreptul de a fi asistate de un avocat, facilitat de mecanismul de asistență juridică. În plus, persoanele suspectate au, prin avocații lor, un drept de acces la dosarul lor, dosar care conține toate actele efectuate până la acel moment. Potrivit CJUE, aceste elemente fac posibilă situația ca persoanele în cauză să solicite anularea procedurii. În consecință, Curtea nu consideră că interdicția impusă judecătorului de fond de a constata automat nulitatea este incompatibilă cu prevederile art. 47 și 48 din Cartă și cu cele ale art. 3 și 4 din Directiva 2012/13/UE.

Potrivit art. 8 alin. (2) din directivă, „statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate ori avocații acestora au dreptul să conteste, în conformitate cu procedurile din dreptul intern, posibila incapacitate sau refuzul autorităților competente de a furniza informații în conformitate cu prezenta directivă”. În opinia Curții, singura limită ar fi respectarea dreptului la o cale de atac efectivă, protejat de art. 47 din Cartă. Totodată, trebuie să se aplice dreptul la un proces echitabil, consacrat în același articol, și dreptul la apărare, menționat la art. 48 din Cartă. În consecință, art. 8 alin. (2) din Directiva 2013/12/UE trebuie interpretat în lumina acestor principii. În acest context, circumscrierea subiecților care au competența de a invoca nulitatea în cauză este incompatibilă cu directiva numai în cazul în care ar putea lipsi de eficacitate dreptul la o cale de atac garantat persoanei suspectate sau acuzate sau în cazul în care drepturile sale la apărare sau la un proces echitabil au fost restricționate în mod excesiv.

Prin urmare, Curtea stabilește că interdicția impusă instanței penale de fond de a invoca din oficiu o încălcare procedurală, cu scopul de a anula procedura penală, respectă dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare și dreptul la o cale de atac efectivă, sub condiția ca persoanele suspectate sau acuzate, ori avocații acestora, să fi avut posibilitatea reală și efectivă de a semnala încălcarea în termen rezonabil și să fi beneficiat de acces la dosar în acest sens. Totuși, pentru a garanta efectivitatea dreptului de a păstra tăcerea, această concluzie este aplicabilă doar dacă persoanele suspectate sau acuzate au beneficiat concret și efectiv de acces la un avocat în termenul acordat pentru a invoca această încălcare. Accesul la avocat trebuie să fie

³¹ Pct. 31 și 32 din hotărâre.

garantat în conformitate cu dreptul Uniunii și sprijinit, dacă este necesar, prin mecanismul asistenței juridice.

De asemenea, Curtea precizează că, în cazul în care persoanele suspectate sau acuzate renunță la posibilitatea de a invoca încălcarea, acestea trebuie, în principiu, să accepte consecințele renunțării, dacă aceasta s-a întâmplat în condițiile prevăzute de dreptul Uniunii. Dreptul Uniunii impune ca renunțarea să fie făcută în mod voluntar, neechivoc și după ce persoana vizată a fost informată clar, simplu și comprehensibil, în scris sau verbal, cu privire la dreptul de a avea acces la un avocat și la consecințele renunțării.

C. Exercițarea efectivă a dreptului la apărare al persoanelor suspectate și acuzate cu ocazia controlului jurisdicțional al măsurilor de obținere a probelor – hotărârea CJUE pronunțată în cauza AB³²

Litigiul principal se referă la cererea de aprobare *a posteriori* formulată de procurorul Parchetului de Raion din Loveci către Tribunalul de Raion din Lukovit, vizând procesul-verbal al percheziției corporale efectuate asupra unei persoane și punerea subsechestrului a stupefiantelor descoperite ca urmare a percheziției efectuate.

Această percheziție, realizată fără autorizarea prealabilă a unui judecător, a fost justificată de existența unor „indicii suficiente” privind deținerea de obiecte ilegale, constatate prin procesul-verbal care consemnează o semnalare orală a infracțiunii. În timpul percheziției, asupra persoanei în cauză a fost găsită o substanță stupefiantă, iar ulterior, în cadrul procedurii pre-contencioase inițiate de poliție, persoana respectivă a recunoscut în declarații scrise că substanța era destinată consumului propriu.

Percheziția și măsurile ulterioare au fost efectuate în contextul unui control realizat de poliție asupra unui vehicul în care se aflau persoana în cauză, o altă persoană și conducătorul autoturismului, depistat pozitiv la testul la care a fost supus. Litigiul pune în discuție conformitatea acestor măsuri cu normele procedurale și drepturile fundamentale.

Instanța de trimitere are îndoieli cu privire la conformitatea sistemului de drept național din Bulgaria cu garanțiile prevăzute în Directivele 2012/13/UE și 2013/48/UE³³, având în vedere următoarele probleme:

a. *Controlul jurisdicțional limitat al măsurilor coercitive.* Instanța națională subliniază faptul că dreptul bulgar nu „cuprinde o normă clară referitoare la întinderea controlului jurisdicțional al mijloacelor de constrângere pentru strângerea probelor

³² Hotărârea Curții din 7 septembrie 2023, C-209/22, EU:C:2023:634.

³³ Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, publicată în JO L 294, 6.11.2013.

în cadrul procedurii pre-contencioase și că, potrivit jurisprudenței naționale, controlul percheziției, al percheziției corporale și al sechestrului privesc legalitatea formală a acestora”³⁴. În plus, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a condamnat Bulgaria pentru încălcări ale art. 3³⁵ și 8³⁶ din Convenția Europeană a Drepturilor Omului în contextul unor măsuri similare.

b. *Neclarități cu privire la noțiunea de „persoană suspectată”*. Dreptul bulgar recunoaște doar conceptul de „persoană acuzată” (nu și noțiunea de „persoană suspectată”), noțiune care necesită o decizie oficială a procurorului sau a autorității de anchetă. Totuși, „există (...) o practică consacrată a poliției și a Ministerului Public care constă în întârzierea momentului începând de la care persoana în cauză este considerată „persoană acuzată”, ceea ce, în fapt, ar avea drept consecință eludarea obligațiilor referitoare la respectarea dreptului la apărare al acestei persoane”³⁷. Practica respectivă încalcă dreptul persoanei suspectate de a beneficia de protecția prevăzută în directivele menționate.

c. *Imposibilitatea instanței de a remedia încălcările dreptului la apărare*. Deși instanțele naționale din Bulgaria pot constata încălcări ale drepturilor persoanelor suspectate sau acuzate, acestea nu au competența de a controla punerea sub acuzare sau de a interveni în prerogativele procurorului. Prin urmare, chiar și atunci când se constată că dreptul la apărare a fost încălcat, instanțele sunt constrânse să valideze actele de investigare, dacă acestea au fost realizate în condiții de urgență³⁸.

d. *Lipsa clarității și aplicarea normelor privind dreptul la apărare*. Chiar dacă dreptul național nu cunoaște noțiunea de „persoană suspectată”, Codul bulgar de procedură penală conține dispoziții care, teoretic, ar putea asigura dreptul la apărare persoanelor pentru a căror vinovăție nu există probe suficiente, dar cărora, ca urmare a necesității de a se efectua acte de anchetă cu participarea lor, li se va atribui statutul procedural de „persoane acuzate” și vor putea beneficia, așadar, de drepturile prevăzute de Codul de procedură penală, care îndeplinesc cerințele Directivelor 2012/13/UE și 2013/48/UE. Cu toate acestea, prevederile respective nu sunt clare, iar aplicarea lor este ambiguă. Instanța de trimitere consideră că persoana

³⁴ Pct. 26 din hotărâre.

³⁵ „Interzicerea torturii - Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante”.

³⁶ „Dreptul la respectarea vieții private și de familie - 1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. 2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora”. Pentru o analiză detaliată a art. 8, a se vedea A. Fuerea, *Dreptul la viață privată – esență a dreptului fundamental al omului la viață*, în A. Stoica, A. Niță, A. Murphy (editori), *Forța și fragilitatea dreptului în fața provocărilor lumii contemporane*, In honorem Marin Voicu, Editura Solomon, București, 2024, pp. 130-140.

³⁷ Pct. 27 din hotărâre.

³⁸ A se vedea pct. 28 din hotărâre.

în cauză ar trebui să fie considerată „acuzată de săvârșirea unei infracțiuni” în sensul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, dar acest statut îi este refuzat în practică³⁹.

e. *Consecințele lipsei informării.* Lipsa informării corespunzătoare și imposibilitatea accesului la un avocat într-un stadiu incipient al procedurii sunt văzute ca vicii de procedură, care pot compromite caracterul echitabil al întregii proceduri penale ulterioare.

Astfel, instanța de trimitere consideră că aceste deficiențe ar putea încălca prevederi ale dreptului Uniunii Europene și ar pune sub semnul întrebării legitimitatea procedurilor penale desfășurate. Este motivul pentru care, instanța națională a decis să suspende cauza și să solicite Curții de Justiție a Uniunii Europene clarificări prin formularea mai multor întrebări preliminare legate de interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii Europene în contextul drepturilor fundamentale ale persoanelor suspectate și acuzate.

Examinând întrebările instanței de trimitere, Curtea de la Luxemburg a apreciat că, în scopul aplicării Directivelor 2012/13/UE și 2013/48/UE, este important ca autoritățile naționale să se asigure că persoana în cauză a luat cunoștință de faptul că este suspectată sau acuzată de săvârșirea unei infracțiuni. În egală măsură, „autoritățile naționale competente trebuie să aibă o anumită marjă de apreciere pentru a alege momentul în care informează persoana vizată că este suspectată sau acuzată de săvârșirea unei infracțiuni, sub condiția ca, totuși, să nu existe o întârziere excesivă în comunicarea acestei informații, care ar împiedica persoana vizată să își exercite în mod efectiv dreptul la apărare, pe care directivele 2012/13/UE și 2013/48/UE urmăresc să îl protejeze”⁴⁰.

În această privință, „sunt lipsite de relevanță, în vederea aplicării acestor directive, pe de o parte, faptul că dreptul statului membru în cauză nu prevede că o persoană poate avea calitatea de „persoană suspectată” și, pe de altă parte, faptul că persoana în cauză nu a fost informată în mod oficial că va avea calitatea de „persoană acuzată”. Astfel, domeniul de aplicare al Directivelor 2012/13/UE și 2013/48/UE trebuie interpretat în mod uniform în toate statele membre și, prin urmare, nu poate depinde de accepțiunile variabile pe care legislațiile statelor le conferă noțiunilor „persoană suspectată” și „persoană acuzată” și nici de condițiile în care se dobândesc aceste calități potrivit legislațiilor respective⁴¹.

Prin urmare, în speță, Curtea a reținut că directivele în discuție „se aplică unei situații în care o persoană, în privința căreia există informații potrivit cărora ea se află în posesia unor substanțe ilicite, face obiectul unei percheziții corporale, precum și al punerii sub sechestru a acestor substanțe. Faptul că dreptul național nu cunoaște

³⁹ Pct. 29 și 30 din hotărâre.

⁴⁰ Pct. 41 din hotărâre.

⁴¹ Pct. 44 din hotărâre.

noțiunea de «persoană suspectată» și că persoana menționată nu a fost informată în mod oficial că ar avea calitatea de «persoană suspectată» nu are incidență în această privință”⁴².

Potrivit Curții, art. 8 alin. (2) din Directiva 2012/13/UE, „înțeles (...) în contextul oferit de art. 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene”, „nu se opune unei jurisprudențe naționale potrivit căreia instanța sesizată, în temeiul dreptului național aplicabil, cu o cerere de autorizare *a posteriori* a unei percheziții corporale și a punerii subsecvente sub sechestru a substanțelor ilicite, executate în cadrul fazei pre-contencioase a unei proceduri penale, nu are competența de a examina dacă drepturile persoanei suspectate sau acuzate, garantate de aceste directive, au fost respectate cu această ocazie, sub condiția, pe de o parte, ca această persoană să poată obține constatarea ulterior, în fața instanței sesizate cu fondul cauzei, a unei eventuale încălcări a drepturilor care decurg din directivele menționate și, pe de altă parte, ca această instanță să fie atunci obligată să stabilească consecințele unei astfel de încălcări, în special în ceea ce privește inadmisibilitatea sau valoarea probantă a elementelor de probă obținute în aceste condiții”⁴³.

3. Concluzii

Eliminarea structurii pe piloni a Uniunii Europene, prin Tratatul de la Lisabona, a avut drept consecință inclusiv posibilitatea instanțelor naționale de a formula întrebări preliminare în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene având ca obiect interpretarea unor prevederi din instrumentele juridice specifice cooperării în materie penală (fostul pilon III al Uniunii Europene). Unul dintre aceste instrumente juridice, care a făcut obiectul a numeroase întrebări preliminare, este Directiva 2012/13/UE referitoare la dreptul la informare în contextul procedurii penale. Directiva stabilește standarde minime pentru toate persoanele suspectate sau acuzate în cadrul Uniunii Europene, indiferent de statutul lor juridic sau de cetățenie. Aceasta este concepută pentru a contribui la prevenirea erorilor judiciare și la reducerea numărului căilor de atac. În cuprinsul articolului, am identificat și analizat trei hotărâri ale Curții de la Luxemburg care au contribuit la aplicarea corectă și uniformă a normelor cuprinse în directivă.

Cooperarea judiciară în materie penală a statelor membre ale Uniunii Europene este de natură să contribuie la valorificarea utilă și eficientă a libertăților de circulație, în cadrul cărora persoanele fizice, cu precădere, ocupă un loc important. De altfel, fără acestea nu pot fi concepute nici celelalte libertăți de circulație, de aici rezultând relevanța întregului demers.

⁴² Dispozitivul hotărârii.

⁴³ *Idem*.

Referințe bibliografice:

1. Fuerea, A., *Dreptul la viață privată – esență a dreptului fundamental al omului la viață*, în A. Stoica, A. Niță, A. Murphy (editori), *Forța și fragilitatea dreptului în fața provocărilor lumii contemporane, In honorem Marin Voicu*, Editura Solomon, București, 2024.
2. Fuerea, A., *Manualul Uniunii Europene*, ediția a VI-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016.
3. Neagu, I.; Damaschin, M., *Dreptul la apărare*, Universul Juridic Premium nr. 6/2020, <https://lege5.ro/App/Document/gm3tkmbqga2a/dreptul-la-aparare>, accesat la 29 noiembrie 2024.
4. Ștefan, E. E., *Reflections on the principle of the independence of justice*, Challenges of the Knowledge Society - E-Book, 2013.
5. Directiva 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, adoptată de Parlamentul European și Consiliu, la 22 mai 2012, publicată în JO L 142, 1.6.2012.
6. Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale, publicată în JO L 65, 11.3.2016.
7. Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, publicată în JO L 294, 6.11.2013.
8. Hotărârea CJUE din 28 ianuarie 2021, *Spetsializirana prokuratura*, cauza C-649/19, EU:C:2021:75.
9. Hotărârea CJUE din 7 septembrie 2023, *AB*, C-209/22, EU:C:2023:634.
10. Hotărârea CJUE din 22 iunie 2023, *Procureur de la République v K.B., F.S.*, cauza C- 660/21, EU:C:2023:498.